

Eğitim ve Toplum

Eğitim Sosyolojisinde
Sorunlar ve Açıklamalar

Eğitim ve Toplum / Eğitim Sosyolojisinde Sorunlar ve Açıklamalar
Rob Moore

Özgün adı

Education and Society/ Issues and Explanations in the Sociology of Education
(Polity, 2004)

Türkçesi

Hüsamettin Arslan

Editör

Ekrem Ayyıldız

Bu kitabın Türkçe yayın hakları **Paradigma Yayıncılık**'a aittir; hiçbir bölümü yayıncının izni olmaksızın fotokopi ve kompüter dahil hiçbir elektronik ya da mekanik araçla yeniden üretilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1. Baskı, Paradigma, İstanbul, Aralık 2015

Dizgi-Mizanpaj

Hülya Aşkın Bilen

Kapak

Bakış Grafik

Baskı

Bahri Mutlu Matbaası

Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 256

Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul Sertifika No: 18569

ISBN: 978-975-7819-93-6

Paradigma Sosyoloji Serisi: 13

1. *Eğitim sosyolojisi*; 2. *Eğitim*; 3. *Eğitim ve devlet*;

4. *Eğitim ve statü*; 5. *Eğitim ve epistemoloji*; 6. *Eğitim sosyolojisi teorileri*;

7. *Pedagojik söylem*; 8. *Habitus*; 9. *Kültürel sermaye*;

10. *Sınıf, statü, etnisite ve cinsiyet*

PARADİGMA YAYINCILIK

Alemdar Mah. Ticarethane Sok.

Üçpınar Hanı No: 21/1 – 34110

Cađalođlu/İSTANBUL

Tel : (0 212) 528 19 28

Faks : (0 212) 526 81 52

www. paradigmakitap.com

info@paradigmakitap.com

Eğitim ve Toplum

Eğitim Sosyolojisinde Sorunlar ve Açıklamalar

Rob Moore

Türkçesi
Hüsamettin Arslan

 Paradigma
İstanbul 2015

*Eşim Sue Marritt ve kızım Matilda'ya
sevgilerimle*

İçindekiler

Giriş	1
1 Farklılaşma, Eşitsizlik ve Eğitim Süreci	9
2 Eğitim, Ekonomi ve Sınıf	59
3 Eğitim, Devlet ve Statü	109
4 Pozisyonlar, Stratejiler ve Değişme	155
5 Pedagojik Söylemin Yapısı	195
6 Bilgi Problemleri	241
Sonuç	287
Referanslar	293
İndeks	311

Giriş

Bu kitap *sorunlara ve açıklamalara*, yani açıklama ihtiyacı duyan şeylere ve onların açıklanma tarzlarına odaklanarak eğitim sosyolojisine bir giriş, bir başlangıç yapmayı amaçlıyor. Belki de bu kaygıdan hareketle elinizdeki metinde alışılmışın dışında bir yaklaşımı benimseyeceğiz. Bu metnin bakış açısı ilgilerin ve yaklaşımların gelişmesini, doğan ve birbirini izleyen ilgiler ve yaklaşımlar olarak ifade etme anlamında tümüyle tarihsel bir bakış açısı da değildir teorik perspektifler etrafında organize edilmiş formel bir bakış açısı da değildir. Fakat yine de elinizdeki metnin tarihe bir vurgusu vardır; çünkü amacı bu alandaki düşünceyi *bütün derinliğiyle* takdim etmektir. Bu kitap sosyolojinin kurucu düşünürlerini mümkün merteye ayrıntıyla ele alıyor ve bu alanın geçmiş elli yılını geriye ve ileriye doğru katediyor. O hem yaklaşımların teorik *yaklaşımlar olarak* anlaşılma tarzlarına hem de farklı bakış açılarının belirli sorunları ele alma tarzlarına odaklanıyor. Bu noktada farklı türde ilgileri var: İlkin, *sorunların* tespitinin içerdiği şeyler nelerdir; ikincileyin, sorunların belirli bir şekilde *açıklanmasının* icap ettirdiği şeyler nelerdir? İlki görünen

2 Eğitim ve Toplum

dünyanın nasıl olduğuyla; ikincisi, eğer belirli bir açıklamasının ikna edici olması icap ediyorsa dünyanın nasıl olması gerektiğiyle alakalıdır. Sözün gelişi, eğer eğitimin 'kapitalizmin' ya da 'endüstriyelizmin' veya 'patriyarşinin/pederşahiliğin' çıkarlarına hizmet ettiğine inanılıyorsa, bunun mümkün olabilmesi için dünyada ne tür şeylerin vukubulması gerekir? *Bizim* dünyamız farkedilebilir şekilde gerçekten böyle bir dünya mıdır? Açıklamalarımız böyle olduğunu düşündüğümüz dünyanın ne kadar ve ne ölçüde kabul edilebilir izahlarıdır? Temel soru şudur: 'Bu dünya nasıl varlığını sürdürmektedir?'

Bu kitap (ben anahtar alanlarını içerdiğini düşünüyor olsam da) eğitim sosyolojisinin sistematik açıdan *kapsamlı* bir incelemesi olma iddiasında değildir. Birçok şeyi içermiyor. Bu da benim bilgimin, ilgilerimin ve yeteneklerimin sınırlarını gösteriyor. O aynı zamanda şu anlamda önyargılı: Eğitim ve eğitim sosyolojisi hakkında bir iddia taşıması anlamında önyargılı bir metin; bazı şeylerden *yana* ve diğer bazı şeylerin *aleyhinde*. Bu konudaki merkezi iddiası *bilgiyle* ilgili bir görüş. Elinizdeki kitap eğitimin anlaşılabilirliğinin ve bütünlüğünün temeli olarak bilginin ve eğitimle *ilgili* bilgi olarak bilgi sosyolojisinin savunmasıdır. İşte bu nedenle son bölümü temel epistemolojik sorunlara hatırı sayılır bir dikkat sergiliyor. Bu eleştiride konuyla ilgili birçok şey yer almadığı halde, başka bazı şeyler ilave edilmiştir. Sözün gelişi bu kitapta tabakalaşma ve mobilite/sosyal hareketlilik incelemelerinde ortaya çıkan eğitimle ilgili sorunlara atıfta bulunuyor. Erken dönemde, eğitim sosyolojisi sosyolojideki bu merkezi programla paralellik sergiler. Otuz yılı aşkın bir zaman önce (en azından Birleşik Krallık'ta) sosyoloji ile eğitim sosyolojisi birbirlerinden kopmuşlardır. Ben sosyolojide eğitim konusunda başka alanlarda olup-biten, fakat eğitim sosyolojisinin görmezden geldiği şeylere daha fazla ilgi gösterme zamanının geldiğine inanıyorum. Keza son bölüm münhasıran epistemolojiden ve bilim felsefesinden yararlanıyor. Ben bu tartışmaların bir

merkezi ilgi alanının inşasına; açıkça söylemek gerekirse biza-tihi bilgi ve bilginin üretilme tarzına ilgiye canalıcı bir katkı olduğuna inanıyorum. Bu tür tartışmalar önemli; çünkü onlar pozitivizmin büyük alternatifleri olarak inşacılığa (constructi-onism) ve postmodernizme *eleştirel realist* karşı duruşa temel sağlıyor. Eleştirel realist bakış açısı, bu alanda otuz yılı aşkın bir zamandır düşünmeyi inşa eden ve giderek daha steril ha-le gelen bir muhalif bakış açısıdır.

Birinci bölüm okul ve eğitim süreçleriyle başlıyor. Bu bö-lüm eğitimde farklılaşma, sosyal fırsatlar ve sosyal eşitsizlik-lerle ilgili sorunları gözden geçiriyor. Sınıf, cinsiyet, etnisite ve ırk konuları eğitim sürecini odak alan açıklayıcı yaklaşımlara karmaşık ve ihtilaflı bir problemler seti armağan ediyor; bu tür yaklaşımları ele alıyor ve şu sonuca varıyor: Bu tür yaklaşımların ilgi duydukları faktörler, yani eğitime *dahil* sü-reçler kendi/tek başlarına eğitimde farklılaşma ve sosyal farklılaşmanın sistematik niteliklerinin ve onların zamanla değişme ve *değişememe* tarzlarının yeterli açıklaması değildir. Bu bölüm, sınıf farklılıklarının tarihsel sürekliliği ile eğitim-deki cinsiyet farklılıklarının yirminci yüzyılın sonlarında ma-ruz kaldıkları radikal değişme biçimleri arasındaki çarpıcı kontrasta/tezada odaklanıyor. Anahtar sorun bu iki olgunun birbirleri için imaları ve *her ikisini de* teorik açıdan tutarlı ve üniter bir çerçevede açıklama imkanıdır — bu mümkün ve ar-zu edilebilir bir şey olarak görülmelidir.

Sonraki iki bölüm münavebeli olarak ekonomiyi, sınıfı, devlet (state) oluşumunu ve statüleri dikkate alarak eğitimin makro kontekstiyle tarihsel kontekstinin analizini yapıyor. İkinci bölüm bu alanlardaki iki büyük rakip sistemden hiçbi-rinin, yani hem Marxist hem de liberal yaklaşımların gözlem-lenen olguları yeterince izah edemediğine dikkat çekiyor. Eğitim reformu ve sınıf farklılıklarına gelince; eğitim sistem-lerinin bu tür bir mukayesesi farklılık yaratması beklenen şey

4 Eğitim ve Toplum

türlerinin genellikle farklılık yaratamadıklarını ortaya koyuyor. Toplumlar eğitim sistemleri açısından anlamlı ölçülerde farklılaşabilir, fakat buna rağmen mobilite oranları ve ekonomik verimlilik açısından benzerliklerini büyük ölçüde koruyabilirler. Klişe beklentilere rağmen, mukayeseyle dile getirmek gerekirse, erken İngiliz küçük seçici yüksek eğitim sistemi seçkincilikten (exclusiveness) ziyade meritokratik/liyakatçı karakteriyle öne çıkar. Farklılık yaratan farklılık türleri hangileridir? Üçüncü bölüm devlet formasyonuna ve ulus inşasına yöneliyor; ve farklı eğitim *tiplerinin* dağıtımına/yayılmına ve belirli bir formun, yani farklı bir *habitus*'un formasyonu ile alakalı 'kültürleme' (cultivation) eğitiminin kendi başına bir grubun formasyonunun ve sosyal tabakalaşmanın temeli olarak hizmet görme biçimlerine odaklanıyor. Bu görüş açısından, sınıflar *içindeki* farklılıklar bazı bakımlardan sınıflar arasındaki farklılıklardan çok daha önemli olabilir.

İlk üç bölüm, tümü kavrayışımıza katkılarda bulunan, fakat hiçbiri tek başına bildiğimiz şeyleri yeterince izah edemeyen anahtar alanlara yaklaşımlarla ilgili. Eğitim süreçleri, ekonomi ve devlet, sınıf ve statü ile ilgili bu kavrayış tarzları, birbirlerini tamamlayacak şekilde nasıl bir araya getirilebilir? Dördüncü bölüm, eğitim sistemine ve okula odaklanıyor, fakat bunu artık daha önceki bölümlerde gözden geçirilen güçlerin evrilen yapısal güç dinamikleri dahilinde yapıyor. Dördüncü bölüm alandaki aktif oyuncular olarak okullara ve *bi-zatihi* öğrencilere odaklanan yaklaşımlara başvuruyor; başka bir söyleyişle öğrencilerin ve ailelerinin kendilerini içinde buldukları özel koşullar dahilinde okula uyum sağlama pozisyonlarına ve stratejilerine yönelen yaklaşımlara. Bu bölümde ele alınan yapısal dinamik modeller, pekala, sentezleyici yorumlar yapılmasını sağlayacak bir çerçeve sağlayabilirler. Bu da eğitim sosyolojisindeki açıklayıcı yaklaşımların içerdiği teorik destekleyicilerin ve önkabullerin gözden geçirilmesini gerektirir.

Son iki bölüm daha derin teorik ve epistemolojik sorulara ilgiyi paylaşıyor. 5. Bölüm tekrar eğitim sosyolojisinin kurucu babası Durkheim'a dönüyor ve Durkheim'ın düşüncesini eğitimin sistemindeki *merkeziliği* açısından izah ediyor ve aynı zamanda eğitimin neden hala eğitim sosyolojisinin merkezine yerleştirilmesi gerektiğini de gösteren bir yorum sunuyor. Eğitimin Durkheim'ın sosyolojisindeki merkeziliği, *habitus* (eğer terim değilse) kavramının, Durkheim'ın Kant'ı sosyolojize etme girişimi genel çerçevesinde, eğitimle ilgili düşüncesinde oynadığı rolle ilgilidir. Bu takdim aynı zamanda Durkheim'ın entelektüel takipçisi Basil Bernstein'in teorisinin izahına bir temel sağlıyor. Bernstein'in çalışmalarının bu şekilde takdimi teorisinde ayırt edici olan şeyi ve bu farklılığın eğitim sosyolojisi alanında ortaya çıkma tarzlarını resmetme girişiminde bulunuyor. Bu iki düşünürün incelenmesi, eğitim sosyolojisinin entelektüel bir alan olarak nasıl kurulabileceği ve eğitim sosyolojisinin teorik sorgulaması ve bilgi üretimi konusunda temel sorulara yol açıyor.

Son bölüm "Neleri öğretmemiz gerekiyor?" sorusuna odaklanarak bu ilgilerin kapsamını genişletiyor. İlgilendiği şey bizatihi müfredat değil; bilginin sosyal olarak üretildiğinin kabulünün doğurduğu daha derin sorunlar — eğitim bilginin *üretim* olduğu kadar yeniden üretiminin de sitesidir. Son bölüm, bilginin sosyal karakterine *realist yaklaşımın* pozitivizm ile konstrüktivizm/inşacılık, gelenekçilik ile ilerlemecilik arasındaki eski, steril çatışmaları yeniden ele alma tarzları sağlayabilme imkanları ortaya koymak için, bilgi sosyolojisini katederek geriye doğru epistemolojiye ve bilim felsefesine uzanıyor.

Elinizdeki kitap bir tez öne sürüyor; bir pozisyon alıyor elbette. Fakat öncelikli amacı okura iyi bir eğitim sosyolojisi fikri verecek bir izah sunmaktır. Her şeyden önce açık ve anlaşılabilir olmak istiyor. Seçilen örnekler ve referanslar, üni-

versite kütüphanelerinde bulunabilecekleri, alana aşına olmayan okurlara açık oldukları düşünülerek seçilmiştir. Bu kaynakların birçoğu vardır; çünkü onlar temel ve kurucu metinlerdir; diğerleri bazı pozisyonların örnekleri olarak mevcuttur; bazıları, çünkü onlar bahis konusu metinlerin eleştirilerini ve yeniden eleştirilerini içerir.

‘Eğitim sosyolojisi’ni öğretmek, araştırmak ve eğitim sosyolojisi hakkında yazmak özel bir şeydir; çünkü bunu yapan kişi de eğitime ve öğretime maruz kalmıştır ve öğretim hakkında öğretir ve kısmen eğitim ve eğitilmiş olma hakkında bizzat kendi kendisinin *keşfettiği* şeyi öğretir! Bu konuda başka herkes gibi benim de söylemem gereken bir şey var: Uzun süre okul hocalığı yaptım (merkezi Londra’da bir sosyal eğitimci olarak kısa bir süre ilk okul, daha uzun bir süre de orta okul öğretmenliği yaptım); hatırı sayılır ölçüde Yetişkin Eğitimi tecrübem var (sözün gelişi Gençlik Eğitim Şeması kursları) ve bu arada zamanımın önemli bir kısmını Master ve Doktora düzeyinde eğitim sosyolojisi öğrenimi için harcadım. (Keza aynı vesilelerle) hem incelenen hem de inceleyen (ve refleksif şekilde kendi kendini inceleyen!) konumlarda bulundum. İlk okulumun C derecesinden/sınıfından güney-doğu Londra’daki modern ortaokula, mahali gramer okulunun altıncı sınıfına, London Polytechnic’e, London University’ye kadar dolaşarak uzun bir yol katettim; şimdi Cambridge Üniversitesi Eğitim Fakültesi’ndeyim. Hocayım; hocalara öğretiyorum ve mevcut öğrencilerimin pek çoğu hoca olmak istiyor. Burada teşekkürlerime de yer vermeliyim; araştırmacı, öğrenci, hoca ve akademisyen olarak eğitimdeki tecrübem ve katetiğim yolun gerektirdiği şükran borçları bu kitabın temalarını başka bir tarzda özetliyor; bu yüzden metnimin başında müteşekkir olduğum kişilere de yer vermeliyim.

Teşekkür

Baştan başlayalım: İyi bir hocayı kimse unutamaz; güney-doğu Londra'daki Fossdene Road Secondary Modern School for Boys'daki form-master'ım ve İngilizce hocam Terry Neal'a müteşekkirim — ilk teşvikleri olmasaydı bu kitabı yazma pozisyonunda olamayacaktım; uzun süre öğretme faaliyetine angaje olduktan sonra onun ve meslektaşlarının yaptığı şeyi anlayabildim. Goldsmith College'dan Ian Hextal ve Madan Sarup 1970'lerin başlarında, o tarihte ben okul öğretmeniydim ve aynı zamanda Londra Üniversitesi Akademik Diploması ve Master Diploması için çalışıyordum, ilgilerimin hep canlı kalmasını sağladılar. Doktora için Ian'la birlikte çalışmak istiyordum ve çalıştım; danışmanlığına çok şey borçluyum (bu kitapta yer alan şeylerin büyük kısmı onunla çalıştığım zamandır). Cambridge Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Homerton College'daki sosyoloji takımında yer alan dostlarım ve arkadaşlarım bana çok güçlü bir destek ve teşvik verdiler: John Ahier'e (şimdi Open University'de) ve Madeleine Arnot'ya ve özellikle de yazımı sırasında metnimin her bir bölümünü sabırla ve fedakarca okuyan ve benimle entelektüel berraklığını ve araştırmacılığını paylaşan ve keza bana noktalı virgülün (semicolon) doğru kullanımına ilişkin talimatlar veren John Beck'e şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca Lynn Jones'a da müteşekkirim. Basil Bernstein'la ilk kez Borough Polytechnic'de (bugün Youth Bank Üniversitesi) bir sosyoloji yüksek lisans öğrencisiyken tanıştım. Bernstein öldüğü tarihe kadar teşvik, destek ve entelektüel üretkenlik konusunda bana büyük katkılarda bulundu. İlham veren bir danışman ve hocaydı; ona borcum hesaplanamazdır. Kaderin tuhaf cilvelerinden biriyle aziz dostum Mike Hickox ve ben (güney-doğu Londra sokaklarında birlikte büyümüştük) Borough Polytechnic'teki sosyoloji departmanına aynı zamanda girmiştik — o benim hocam ben onun öğrencisiydim. O tarihten beri

muhtelif vesilelerle birlikte metinler kaleme aldık. O bana başlangıçtan itibaren akademik dürüstlük ve ilham verici öğretim için model oldu. Mike'a her şey için müteşekkirim. Pek çok insan bana bu kitabın tamamlanması istikametinde ilerlerken teşvik ve tavsiyede bulundu: Joe Muller, Parlo Singh, Michael Young, Jonathan Perlmutter, Fazal İbrahim Ali. Doktora öğrencim Karl Maton, ben bu kitabı kaleme alırken doktora tezini yapıyordu; birlikte fikirlerimizi rafine ederken çok iyi bir entelektüel ilişkimiz oldu. Üç anonim Polity okurundan gelen tavsiyelerden hatırı sayılır ölçüde istifade ettik; teşekkürler. Eğitim ilk yaşlarda başlar ve ölünceye kadar devam eder — ebeveynlerim bana eğitimimin temelini sağladı; her ikisine de müteşekkirim; her ikisini de seviyorum.

Farklılaşma, Eşitsizlik ve Eğitim Süreci

Giriş

Eğitimdeki eşitsizlikler, sosyal eşitsizlikler ile fırsatlar arasındaki ilişki eğitim sosyolojisindeki en temel konulardan biridir; çünkü eğitim sosyolojisinin teorik kaygıları ve araştırma ilgileri ile eğitim sosyolojisinin kamu tartışması ve politika oluşturmadaki genel kullanımlarını birleştirir. Fakat eğitim basit değildir. Eğitim farklı gruplar için farklı tarzlarda farklı işler yapar ve farklı çok sayıda gücün etkisine maruzdur. Kaçınılmaz şekilde bu güçlerin birçoğu birbirleriyle çelişkilidir. Sözü gelişi eğitimin fırsat eşitliğini desteklemesi talebi (bazıları için) akademik mükemmellik standartlarını koruma ihtiyacıyla çatışabilir veya liberal eğitimcilerin “mükemmel kişinin” geliştirilmesine yükledikleri değer, başkalarının eğitimin ekonominin ihtiyaçlarını karşılaması gerektiği talebiyle çelişebilir. Bu bölüm eğitimde farklılaşma ve sosyal farklılaşma ile bu farklılaşmaların bir dizi bakış açısına göre farklı açıklanma tarzlarıyla ilgili bir problemler takımını gözler önüne seriyor. Odaklandığı şey, eğitim sisteminin kendisiyle ve eğitim süreçleriyle ilgili faktörler.

Sosyologların, eğitimcilerin, politika-geliştiricilerin ve başkalarının bunları temel ilgi alanları olarak görmelerinin apaçık nedenleri vardır. Okul sistemini organize etme tarzımız sadece çocukların eğitim süreçlerinin niteliğini belirlemekle kalmaz, eğitim vasıtasıyla ulaşılmaya çalışılan çok daha genel hedefleri de etkiler. Eğitim yapılarına ve süreçlerine öncelik verilmesinin bir başka nedeni, politika-inşa edicilerin ve eğitimcilerin doğrudan müdahalesine açık olmalarıdır. Eğitim ile emek pazarı ya da aile arasındaki ilişkiler türündeki harici ilişkileri ve faktörleri değiştirmek çok zordur. Fakat bu bölümde ulaşılan sonuç, eğer eğitimin toplum içinde nasıl gerçekleştiğini daha iyi anlamak istiyorsak, sadece okulla bağlantılı faktörlerin açıklama alanının sınırlı olduğu ve okulla ilgili sonuçların, genel bir sosyal çerçeveye yerleştirilmesinin gerektiğidir. Fakat bu *tek başına* eğitimde değişimin ancak sınırlı bir etkisinin bulunduğu ihtimaline imada bulunur.

Farklılaşma sorunları, sınıf'ın yanı sıra cinsiyet ve etnisitenin de dikkate alınmasıyla birlikte, sosyal farklılıkların çoğalması sonucu giderek daha karmaşık hale gelmiştir. Buna açıklayıcı yaklaşımların çoğalması eşlik etmiştir; feminizmin katkıları mesela (Measor and Sikes 1997). Bu yüzden, açıklamaya ihtiyaç duyan *şeylere* ve eğitimde farklılaşma ve sosyal farklılaşmanın farklı boyutlarına bir dizi yaklaşımın *nasıl* uygulandığına bakılması gerekir. Bu kompleksite/karmaşıklık, daha ayrıntılı ve çok boyutlu ben/kişi, kimlik ve farklılık modelleri lehinde sınıf ve cinsiyet gibi genel kategorileri reddeden post-modern yaklaşımların sahneye çıkışıyla çok daha karmaşık hale gelmiştir (Bradley 1996). Bu bölümün amacı, eğitim sosyolojisinin ve farklı bakış açılarının karşı karşıya kaldığı karmaşık açıklama sorunları alanını gözden geçirmektir.

Açıklanması Gereken Problemler

Tarihsel olarak, eğitimin ve eğitim politikasının sosyolojisi *sınıflar, cinsiyetler ve etnik gruplar* arasındaki farklılıkları ele almıştır. Halsey şunu söyler: “Sınıf, cinsiyet ve etnisite günümüzde adalete yönelik özelemler patikasındaki üç devdir” (1997: 638). Eğitim daha eşitlikçi bir toplum yaratmanın başlıca aracı olarak görülür (bazıları için bu fırsat eşitliğinin eşitsizlik haline gelmesi, başka bazıları için sonuçları itibarı ile daha fazla eşitliğın başarılması demektir). İdeal, sosyal ödüllerin miras alınmış, hak edilmemiş sosyal avantajlar ve dezavantajlara göre değil, yeteneklere/meziyetlere göre dağıtılmasıdır. Sınıf eşitsizlikleri, cinsiyet eşitsizlikleri ve etnik eşitsizlikler, eğitimin fırsatların ve ödüllerin dağılımında adaleti gerçekleştirilmesi için ortadan kaldırılması gereken engeller olarak görülür. Eğitimde fırsat eşitliği toplumda eşitliği gerçekleştirmenin aracı sayılır. Fakat ‘eleştirel’ teorisyenler eğitimin kendisini de sosyal eşitsizliklerin yeniden üretimine katkıda bulunan bir şey olarak görürler. Sonuçta, eğitim sosyolojisi çalışmalarının büyük bölümü bu tür engelleyici faktörlerin tesbitiyle ve daha iyi alternatifler sunmakla ilgilenmiştir.

...farklı arkabahçelerden gelen çocuklar, *aslında aynı okul eğitimini aldıkları halde* okuldan farklı sonuçlar devşirirler. ... Genelde onlar —sosyo-ekonomik açıdan ister avantajlı ister dezavantajlı olsunlar— kendilerini geldikleri arkabahçelere sürükleyen bir okul eğitimi alırlar. Kaldı ki, katettikleri patikalar bir tercih meselesi olarak yorumlanabilse de, sonucun/ürünün sistematik boyutları güçlü başka faktörlerin işbaşında olması ihtimaline işaret eder (C. Collins at al. 2000: 135).

Bu okul eğitimi ve farklılaşmanın analizine yaklaşımları destekleme eğilimindeki temel unsurları ve varsayımları içerir.

12 Eğitim ve Toplum

1. Farklı eğitim sonuçlarını belirleyen şey, gruplar arasındaki sosyo-ekonomik *avantajlar ve dezavantajlar*dır.
2. Öğrencilerin bu sonuçlarla bağlantılı hale getirdikleri tercihlerin *ontolojik/varoluşsal statüsüyle* ilgili bir yargı vardır: Bazıları için bu sonuçlar bir tercih meselesi ürünü, başka bazıları için de bu sonuçları etkileyen faktörlerin ürünüdür.
3. Bu sonuçları *fiilen* farklı okul eğitimi formlarının *inşa ettiği* ileri sürülür.
4. Netice itibarı ile, bu farklı okul eğitimi formlarına eşlik eden eğitim süreçlerinin *etkinliği/tesiri* ile ilgili bir önkabül vardır (“effectivity/etkinlik” bir şeyin o şey olması dolayısıyla [fiilen üretip üretmemesinin veya belirli şartlar altında nasıl ürettiğinin hiçbir önemi bulunmaksızın] üretme kapasitesine sahip olduğu etkiler serisine atıfta bulunur.
5. Son olarak, okul eğitimi formlarını değiştirmenin bu formların etkilerini de değiştireceği ve dolayısıyla sonuçlarını da değiştireceğine ilişkin bir örtülü ihtimal söz konusudur.

Bu önermeler ve varsayımların herbiriyle ilişkili çok sayıda karmaşık sorun vardır.

Farklılıklar ve eşitsizlikler, problemler ve açıklamalar

Sosyal farklılaşma fenomeni eğitim sosyolojisi için temel bir fenomen olsa da, “farklılık” mefhumu açık ve net değildir; terimin farklı anlamlarını birbirinden ayırmak gerekir. İlk ve belki de en açık anlamıyla farklılık, sosyal gruplar açısından